

Hallituksen esitys eduskunnalle säteilylain 75 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi säteilylakia. Muutokset koskisivat umpilähteiden käytön jatkamista laissa säädetyn määräajan jälkeen.

Esityksen mukaan toiminnanharjoittajalle myönnettyssä turvallisuusluvassa voitaisiin sallia sellaisen umpilähteen käyttö, jonka vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta. Ehdotus merkitsisi poikkeusta pääsääntöön, jonka mukaan umpilähde on poistettava käytöstä viimeistään, kun 40 vuotta on kulunut sen vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta. Käytön jatkamisen edellytyksenä on, että umpilähteen eheydestä ja turvallisesta käytöstä voidaan varmistua eikä umpilähteen poistaminen käytöstä tai korvaavan umpilähteen hankkiminen ei ole kohtuudella toteutettavissa.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian syksyllä 2023 ja viimeistään 15.12.2023. Jos toiminnanharjoittaja on hakenut kuukauden kuluessa tämän lain voimaantulosta turvallisuuslupaa umpilähteelle, jonka vaatimustenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta, umpilähteen käyttöä saisi 75 §:n 4 momentin estämättä jatkaa niin kauan kuin Säteilyturvakeskus on myöntänyt turvallisuusluvan umpilähteen käytön jatkamiselle.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
2 Nykytila ja sen arviointi.....	3
3 Tavoitteet	5
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	5
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	5
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	6
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	7
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	7
6 Lausuntopalaute	8
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	8
8 Voimaantulo	9
9 Toimeenpano ja seuranta	9
10 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys	9
Laki säteilylain 75 §:n muuttamisesta.....	11

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

Säteilylaki (859/2018) on tullut voimaan 15.12.2018. Lain 75 §:n 4 momentissa säädetään, että umpilähde on poistettava käytöstä viimeistään, kun 40 vuotta on kulunut sen vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta. Siirtymäajaksi on säädetty 5 vuotta, eli vanhat umpilähteet, joiden vaatimustenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta, on poistettava käytöstä viimeistään 15.12.2023.

Vuosien 2022 ja 2023 aikana työ- ja elinkeinoministeriön asettamassa Kansallisen ydinjätehuollon yhteistyöryhmän YETI:n seurantaryhmässä on tuotu esille umpilähteiden poistoon liittyviä toistaiseksi ratkaisemattomia kansallisia kysymyksiä. Lisäksi vuodesta 2022 alkaen korvaavien umpilähteiden saamisessa on ollut ongelmia Venäjälle asetettujen pakotteiden vuoksi. Sosiaali- ja terveysministeriö on esille nousseiden ongelmien vuoksi pyytänyt Säteilyturvakeskusta (jäljempänä STUK) laatimaan muistion tilanteen vaatimista toimenpiteistä. Eräänä toimenpiteenä on esitetty umpilähteiden käytön jatkamisen sallimien mahdollistaminen niissä tilanteissa, joissa se on turvallista ja tarkoituksenmukaista.

Esitys on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriössä yhteistyössä STUKin kanssa.

Kirjallinen lausuntokierros järjestettiin xxxxx. Lausuntopyyntö julkaistiin lausuntopalvelu.fi-palvelussa, jossa kaikilla halukkailla oli mahdollisuus antaa asiassa lausuntonsa.

2 Nykytila ja sen arviointi

Lainsäädäntö

Säteilylaki tuli voimaan 15.12.2018. Säteilylain 75 §:n 4 momentissa säädetään, että umpilähde on poistettava käytöstä viimeistään, kun 40 vuotta on kulunut sen vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta. Vaatimuksenmukaisuuden osoittamisella tarkoitetaan käytännössä valmistajan antamaa sertifikaattia, joka osoittaa umpilähteen täyttävän umpilähdestandardin vaatimukset esimerkiksi tiiviyden osalta.

Umpilähteellä tarkoitetaan säteilylain 4 §:n 1 momentin 38 kohdan mukaan radioaktiivista ainetta sisältävää säteilylähdettä, jonka rakenne tai ominaisuudet estävät suunnitelluissa käyttöolosuhteissa radioaktiivisen aineen leviämisen ympäristöön. Aktiivisuudeltaan suurimpia umpilähteitä kutsutaan korkea-aktiivisiksi. Korkea-aktiivisilla umpilähteillä tarkoitetaan säteilylain 4 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan sellaisia umpilähteitä, joiden sisältämän radioaktiivisen aineen aktiivisuus on suurempi kuin säteilylain 75 §:n 5 momentin nojalla säädetyn nuklidikohtaisen aktiivisuuden arvo. Umpilähteitä käytetään teollisuudessa mittalaitteissa ja erilaisissa toiminnoissa terveydenhuollossa ja teollisuudessa säteilymittareiden toiminnan tarkastamiseen ja kalibrointiin.

Lain 83 §:n 2 momentin mukaan toiminnanharjoittajan tulee poistaa umpilähteet käytöstä palauttamalla ne valmistajalle tai toimittajalle taikka luovuttamalla ne muulle toiminnanharjoittajalle, jolla on asianmukainen turvallisuuslupa radioaktiivisen jätteen vastaanottamiseen ja käsittelyyn. Siirtymäajaksi on 202 §:n 15 momentissa säädetty 5 vuotta, eli vanhat umpilähteet, joiden vaatimustenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta, on poistettava käytöstä viimeistään 15.12.2023.

Umpilähteen käytölle asetettu 40 vuoden ikäraja on perusteltu voimassa olevan lain esitöissä (HE 28/2018 vp) turvallisuusnäkökohdilla. Hallituksen esityksessä todetaan, että umpilähteiden valmistajat asettavat usein suositelluksi käyttöikäksi 10–15 vuotta, jonka jälkeen lähde tulisi korvata uudella. Kaikki valmistajat eivät anna mitään suosituksia. Kokemus on osoittanut, että lähteet lähes poikkeuksetta kestävät normaalissa käytössä selvästi suositeltua käyttöikää pidemmän ajan. Hallituksen esityksen mukaan ehdotettu 40 vuoden raja on jo sellainen, että on hyvin vaikea perustella pidempää käyttöikää ottaen huomioon myös mahdollisista ympäristötekijöistä aiheutuvien vaurioiden riski.

Menettelyt umpilähteiden käytöstä poistamiseksi

Säteilylain 83 §:n mukaan toiminnanharjoittajan on poistettava umpilähteet palauttamalla ne valmistajalle tai toimittajalle taikka luovuttamalla ne muulle toiminnanharjoittajalle, jolla on asianmukainen turvallisuuslupa. Käytännössä lähteen vastaanottanut taho toimittaa umpilähteen tämän jälkeen Suomen valtion ylläpitämään radioaktiivisten pienjätteiden varastoon odotamaan loppusijoitusta. Jossain tapauksissa umpilähteen käyttäjä tai maahantuojia voi palauttaa umpilähteen ulkomaille sen valmistajalle. Palauttaminen valmistajalle on kuitenkin harvoin mahdollista, koska kyseessä olevat umpilähteet ovat vanhoja eikä valmistajaa enää ole välttämättä olemassa.

Lähteen omistaja tarvitsee yleensä ulkoista apua lähteen poistamiseen, koska turvallinen purkaminen, pakkaaminen ja kuljetus vaativat erikoisosaamista ja -laitteistoja. Suomessa on yksi toiminnanharjoittaja, jolla on turvallisuuslupa tällaiseen toimintaan, mutta ei riittävää välineistöä ja säteilysuojia kaikkien korkea-aktiivisten umpilähteiden käsittelyyn. Korkea-aktiivisten umpilähteiden osalta tarvitaan lisäksi turvallisuuslupa kuljetuksiin, joita on Suomessa neljällä toiminnanharjoittajalla.

Korkea-aktiivisten umpilähteiden käytöstä poistoon liittyviä ongelmia

Radioaktiivisten jätteiden loppusijoitukseen liittyy erityisesti joidenkin korkea-aktiivisten umpilähteiden osalta vielä ratkaisemattomia kysymyksiä.

Yhtenä ongelmana on se, että korkea-aktiiviset umpilähteet ovat korkean aktiivisuuden vuoksi usein suurikokoisissa suojuksissa, eivätkä sellaisenaan kokonsa puolesta mahdu loppusijoituksessa käytettäviin pakkauksiin. Korkea-aktiiviset umpilähteet pitäisi tämän vuoksi käsitellä ja pakata uudelleen loppusijoitukseen. Toimenpide vaatii erityisjärjestelyjä ja laitteistoja säteilyturvallisuuden varmistamiseksi. Tarvittavia osaavia toimijoita näihin tehtäviin on erittäin niukasti saatavilla.

Korkea-aktiiviset umpilähteet sijoitetaan tällä hetkellä Teollisuuden Voima Oyj:n Olkiluodon voimalaitosjäteluolaan. Voimalaitosjäteluolaan loppusijoitettavalle aktiivisuudelle on kuitenkin asetettu lupaehdoissa enimmäismääräksi 1100 TBq. Koska tällaisten umpilähteiden aktiivisuudet ovat GBq ja suurimpien jopa TBq-luokkaa, yksittäisen umpilähteen loppusijoittaminen voimalaitosjäteluolaan varaa huomattavan suuren osan koko loppusijoitettavan jätteen kapasiteetista.

Ikääntyneiden korkea-aktiivisten umpilähteiden korvaaminen uusilla, aktiivisuudeltaan vastaavilla umpilähteillä ei ole joiltain toiminnanharjoittajilta saatujen tietojen perusteella tällä hetkellä mahdollista. Venäjän hyökkäyssodan seurauksena monien umpilähteissä käytettävien radionuklidien saatavuus on rajoitettua. Esimerkiksi säteilymittareiden ja dosimetrien testaukseen käytettävien korkea-aktiivisten umpilähteiden korvaaminen vastaavan suuruisilla umpilähteillä ei tämänhetkessä tilanteessa ole mahdollista.

Nykytilan arviointi

Umpilähteiden käytöstä poistoon liittyy toistaiseksi ratkaisemattomia kansallisia kysymyksiä. Kaikille umpilähteille ei ole olemassa loppusijoitusratkaisua. Loppusijoituksen pitkäaikaisturvallisuus on arvioitava nuklidikohtaisesti. Kaikkien umpilähteissä käytettävien nuklidien osalta arviota ei ole tehty tähän mennessä. Loppusijoitusta ei voida tehdä ennen pitkäaikaisturvallisuuden arviointia, joten tällaiset umpilähteet jäävät väliarastoon odottamaan ratkaisua.

Loppusijoitusratkaisujen puuttuminen on tunnistettu myös Suomeen kohdistuneessa kansallista radioaktiivisten jätteiden ja käytetyn ydinpolttoaineen huoltoa koskeneessa IAEA:n vertaisarvioinnissa syksyllä 2022 (ARTEMIS-arviointi). Arvioinnissa on todettu suosituksena, että hallituksen tulisi huolehtia siitä, että löytyy turvallinen loppusijoitusratkaisu niille radioaktiivisen jätteen jätevirroille, joilta se toistaiseksi puuttuu. Suosituksessa jätevirroilla tarkoitetaan mm. umpilähteitä, jotka ovat pääosin turvallisuusluvan haltijoiden hallussa ja käytössä eri puolella Suomea.

Erityisesti korkea-aktiivisten umpilähteiden käsittely vaatii erikoislaitteistoja ja osaamista, jota on saatavilla Suomessa hyvin niukasti.

Korvaavien umpilähteiden saatavuus on tällä hetkellä tiettyjen umpilähteiden osalta heikentynyt, koska Venäjään kohdistuvien pakotteiden vuoksi tarvittavia radionuklideja umpilähteiden valmistamiseen ei ole riittävästi saatavilla.

Tällä hetkellä tilanteeseen etsitään ratkaisuja Kansallisen ydinjätehuollon yhteistyöryhmässä (YETI). Yhteistyöryhmässä on edustusta sekä viranomaisista että toiminnanharjoittajista. Tilannetta pyritään ratkaisemaan yhteistyössä eri toimijoiden kesken, siten että käytöstä poistetuille umpilähteille olisi loppusijoituspaikka maassamme olevissa radioaktiivisen jätteen ja ydinjätteen loppusijoitustiloissa. YETI-työllä pohjustetaan ydinenergia-alan ja säteilynkäytön toimijoiden välistä yhteistyötä myös niin, että tarvittava osaaminen ja sopivia tiloja umpilähteiden käsittelyyn ja pakkaamiseen olisi tarvittaessa käytettävissä. Ottaen huomioon ongelmien moninaisuuden ja laajuuden, loppusijoitukseen liittyviä kysymyksiä ei saada ratkaistua 15.12.2023 mennessä.

STUKin säteilylähderokisterin perusteella 15.12.2023 mennessä poistettavia umpilähteitä on noin 145 kpl, joista korkea-aktiivisia on 15 kpl.

3 Tavoitteet

Ehdotuksen tavoitteena olisi taata toiminnanharjoittajille mahdollisuus jatkaa umpilähteiden käyttöä tilapäisesti, kunnes avoimena olevat kysymykset on saatu ratkaistua. Toiminnan keskeytyksen jatkaminen edistää yritys- ja tutkimustoimintaa. Pääsääntönä olisi edelleen vanhentuvien umpilähteiden käytöstäpoisto, mutta ehdotuksella korvattaisiin tiukka takaraja joustavammalla menettelyllä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Edellä mainituista syistä sellaisten umpilähteiden, joiden vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta, käytöstä poistamiseen liittyy vielä kansallisesti ratkaisemattomia haasteita.

Säteilylain 75 §:n 4 momenttia muutettaisiin siten, että umpilähteet tulisi poistaa käytöstä, kun 40 vuotta on kulunut niiden vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta, ellei toiminnanharjoittajan turvallisuusluvassa olisi nimenomaisesti sallittu tätä vanhemman umpilähteen käyttöä. Käytännössä sellaisten toiminnanharjoittajien, joiden hallussa olisi lain voimaantullessa tällaisia vanhempia umpilähteitä, tulisi hakea muutosta turvallisuuslupaansa.

Lakiin säädettäisiin siirtymäaika. Siirtymäajan mukaan, jos toiminnanharjoittaja on hakenut kuukauden kuluessa tämän lain voimaantulosta turvallisuuslupaa umpilähteelle, jonka vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut vähintään 40 vuotta, umpilähteen käyttöä saa 75 §:n 4 momentin estämättä jatkaa niin kauan kuin Säteilyturvakeskus on myöntänyt turvallisuusluvan umpilähteen käytön jatkamiselle.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

Taloudelliset vaikutukset

Toiminnanharjoittajille, jotka voisivat jatkaa vanhempien umpilähteiden käyttöä, hyötyisivät lakimuutoksesta taloudellisesti. Käytöstä poistosta syntyy kustannuksia, joita toiminnanharjoittajien ei tarvitsisi maksaa niin kauan kuin umpilähteen käyttöä jatketaan. Toiminnanharjoittajille, jotka hakevat umpilähteen käytön jatkamista, tulisi joitakin kustannuksia hakemusmaksuista. STUK käsitelisi hakemukset Säteilyturvakeskuksen suoritteista perittävistä maksuista annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen mukaisesti. Ne toiminnanharjoittajat, jotka eivät hakisi tai joille ei hakemuksesta myönnettäisi lisäaikaa, maksaisivat käytöstä poistosta aiheutuvat kustannukset kuten nykyisenkin lain nojalla.

Lain säätämättä jättäminen aiheuttaisi toiminnanharjoittajille taloudellista kustannusta lyhyellä aikavälillä, koska toiminnanharjoittajat vastaisivat tuottamansa radioaktiivisen jätteen vaarattomaksi tekemisestä aiheutuneista kustannuksista. On lisäksi todennäköistä, että jokin toiminta vaikeutuisi tai lakkaisi, koska korvaavaa umpilähdettä ei ole saatavilla.

Vaikutukset viranomais toimintaan

Lisäajan mahdollistaminen aiheuttaisi jonkin verran työtä STUKissa. STUKin tulisi käsitellä turvallisuusluvan muutoshakemukset ja tehdä päätökset lisäajan myöntämisestä. Mikäli lakia ei muutettaisi, STUK joutuisi käyttämään resursseja umpilähteiden käytöstä poiston valvontaan, sillä lain siirtymäaika päättyisi 15.12.2023, ja on tiedossa, etteivät kaikki toiminnanharjoittajat todennäköisesti pystyisi siihen mennessä poistamaan umpilähteitä käytöstä.

Yhteiskunnalliset vaikutukset

Yli 40 vuotta vanhojen lähteiden käytön jatkamiseen voisi liittyä turvallisuusriskejä, sillä ikään-tyvät laitteet voivat rikkoutua. Riskejä voitaisiin kuitenkin hallita lupamenettelyllä, jossa umpilähteen käytön jatkamisen edellytyksiä arvioidaan tapauskohtaisesti.

Lakiehdotuksen perusteella umpilähteen käyttö voitaisiin sallia turvallisuusluvassa vain silloin, jos umpilähteen eheydestä ja turvallisesta käytöstä sen ikä ja käyttöolosuhteet huomioiden edelleen voitaisiin varmistua. Umpilähteen turvalliseen käyttöökään vaikuttaa merkittävästi muun muassa se, millaisissa olosuhteissa umpilähdettä on käytetty. Tällaiset seikat arvioitaisiin har- kittaessa luvan myöntämistä. Lupa voitaisiin myöntää enintään viideksi vuodeksi kerrallaan, jonka jälkeen toiminnanharjoittajan olisi tarvittaessa haettava lupaa uudelleen. Jos lupaa ei myönnettäisi, toiminnanharjoittajan tulisi poistaa umpilähde käytöstä.

Toiminnanharjoittaja on vastuussa lähteen turvallisuudesta koko sen käyttöajan, minkä lisäksi luvan myöntävä viranomainen arvioi umpilähteen käytön edellytysten täyttymistä lupaa myöntäessään. Säteilylain 48 §:n perusteella lupaan voidaan myös liittää turvallisuuden varmistamisen kannalta tarpeellisia ehtoja.

Edellä mainitun perusteella voidaan katsoa, että vaikka ikääntyneisiin laitteisiin liittyy aina jotain riskejä, voidaan näitä riskejä hallita lupamenettelyn ja valvonnan avulla. Umpilähteiden käytön jatkamisella siten kuin esityksessä ehdotetaan, ei katsota olevan merkittäviä riskejä terveydelle.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Esityksellä on tarkoitus mahdollistaa sellaisen umpilähteen käytön jatkaminen, jonka vaatimuksemukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta. Umpilähteen käyttöä voitaisiin jatkaa, jos sen käyttäminen on nimenomaisesti sallittu toiminnanharjoittajan turvallisuusluvassa. Käyttö voitaisiin sallia luvassa vain, jos laissa säädetty edellytykset umpilähteen käytön jatkamiselle täyttyvät. Vaihtoehtona vanhan umpilähteen käytön sallimiselle turvallisuusluvassa voisi olla säteilylain 202 §:n 15 momentin mukaisen siirtymäajan jatkaminen esimerkiksi viidellä vuodella. Tällöin toiminnanharjoittajien ei erikseen tarvitsisi hakea lisää aikaa umpilähteiden käytöstä poistolle, vaan siirtymäaika pitenis automaattisesti kaikkien umpilähteiden osalta.

Siirtymäajan pidentäminen olisi hallinnollisesti yksinkertaisempaa kuin umpilähteen salliminen turvallisuusluvassa. Toisaalta on huomioitava, että ikääntyviin laitteisiin liittyy aina vikaantumisen riskejä. Umpilähteiden kuntoon vaikuttavat iän lisäksi myös niiden käyttöolosuhteet. Esimerkiksi laboratorio-olosuhteissa käytetyt ja säilytetyt umpilähteet ovat pitkänkin ajan päästä yleensä hyvässä kunnossa, kun taas teollisuuden prosesseissa kemikaaleille, pölylle tai mekaaniselle rasitukselle altistuneet umpilähteet saattavat mennä nopeammin huonoon kuntoon. Lähteiden vikaantumiseen liittyvää riskiä pystytään kuitenkin pienentämään esimerkiksi toiminnanharjoittajien tekemää laadunvalvontaa ja viranomaisvalvontaa lisäämällä. Tähän nähden voidaan pitää perustellumpina vaihtoehtona sitä, että viranomainen arvioi edellytykset umpilähteen käytön jatkamiselle ja asettaa tätä koskien tarvittaessa lupaehtoja.

Yhtenä vaihtoehtona voidaan pitää myös sitä, että ehdotettua esitystä ei anneta, jolloin kaikki yli 40 vuotta käytössä olleet umpilähteet on poistettava 15.12.2023 mennessä. Umpilähteiden valmistajat asettavat usein suositelluksi käyttöäksi 10–15 vuotta, jonka jälkeen lähde tulisi korvata uudella tai selvittää sen käyttökelpoisuus käyttöolosuhteissa. Jotkut valmistajat eivät anna mitään suosituksia. Lähteet kestävät normaalissa käytössä kuitenkin selvästi suositeltua käyttöaikaa pidemmän ajan. Säteilylain 40 vuoden rajaa on lakia säädettäessä (HE 28/2018 vp) perusteltu sillä, että tätä pidempää käyttöä on hyvin vaikea perustella ottaen huomioon myös mahdollisista ympäristötekijöistä aiheutuvien vaurioiden riski.

Toisaalta on syytä huomioida, että laissa asetettu 40 vuoden raja on säädetty koskemaan kaikkia umpilähteitä ilman niihin liittyvää tapauskohtaista harkintaa. Käytössä olevat umpilähteet ovat toiminnanharjoittajien vastuulla. Umpilähteiden lupaehtojen mukaisen käytön tulee olla turvallista ja korkea-aktiiviset lähteet ovat suojattuja mm. tavanomaisia umpilähteitä perusteellisemmin turvallisuusjärjestelyin. Lähteiden eheyttä ja tiiviyyttä on seurattava vuosittaisilla pyyhintänäytteillä ja Säteilyturvakeskus valvoo vaatimusten noudattamista. Umpilähteen käytön jatkaminen sallittaisiin vain, jos umpilähteen eheydestä ja turvallisesta käytöstä voidaan sen ikä ja käyttöolosuhteet huomioiden edelleen varmistua. Tähän nähden voidaan katsoa, ettei yli 40

vuotta vanhojen lähteiden käytöstä aiheudu ainakaan lyhyellä aikavälillä erityistä turvallisuusriskiä.

Koska umpilähteiden käytöstä poistamiseen liittyy vielä kansallisesti ratkaisemattomia ongelmia, johtaisi lain ennallaan pitäminen tilanteeseen, jossa toiminnanharjoittaja siirtää umpilähteen Olkiluodon pienjätevarastoon odottamaan, että loppusijoitukseen liittyvät kysymykset ratkaistaan. Vaikka tällainen väliaikaisvarastointi täyttää lain määritelmän käytöstä poistamiselle, sitä ei voida pitää turvallisuusnäkökohtien kannalta tarkoituksenmukaisena. Väliavarastointi on ylimääräinen välivaihe ennen loppusijoitusta ja se lisää toiminnan riskejä ja säteilyaltistusta. Lisäksi Venäjän pakotteiden vuoksi osa toiminnanharjoittajista ei välttämättä saisi korvaavia umpilähteitä mistään, minkä vuoksi joitakin toimintoja saattaisi jopa loppua Suomesta.

6 Lausuntopalaute

7 Säännökohtaiset perustelut

75 §. Umpilähteet. Pykälän 4 momenttia ehdotetaan muutettavaksi. Voimassa olevan 4 momentin mukaan umpilähde on poistettava käytöstä 83 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla viimeistään, kun 40 vuotta on kulunut sen vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta. Poikkeuksena ehdotetaan säädettäväksi, että umpilähdettä ei tarvitsisi poistaa käytöstä, jos sen käyttö olisi erikseen sallittu turvallisuusluvassa. Yli 40-vuotiaan umpilähteen käytön jatkaminen edellyttäisi siten toiminnanharjoittajalta säteilylain 52 §:n 2 momentin mukaisesti turvallisuuslupamuutoksen hakemista. Umpilähteen vanhenemisella voi olla vaikutuksia umpilähteen eheyteen ja turvallisuuteen, minkä johdosta umpilähteen käytön jatkaminen edellyttäisi erillistä muutoshakemusta ja sen arviointia. Säteilylain 7 luvun säädökset turvallisuusluvasta koskisivat tällaisen turvallisuusluvan laajennuksen hakemista suoraan ehdotetun lain sanamuodon perusteella, eikä niistä säädettäisi erikseen. Muun muassa turvallisuusluvan myöntämistä, voimassaoloa ja peruuttamista koskevat edellytykset tulevat sovellettavaksi myös käytön jatkamista koskevassa turvallisuusluvassa.

Turvallisuusluvan myöntämisen yleisten edellytysten (48 §) lisäksi säädettäisiin tällaisen yli 40 vuotta vanhan umpilähteen käyttöä koskevista erityisistä ehdoista. Valmistajien arvioimat tekniset käyttöiät umpilähteillä ovat usein vähemmän kuin 40 vuotta, ja tällaisen vanhan umpilähteen käyttöön voi liittyä jo huomattavia riskejä. Tämän vuoksi pääsääntönä on pidettävä sitä, että umpilähteet on poistettava käytöstä, ja siksi luvan täyttymisen edellytyksiä olisi arvioitava tiukasti. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että tällaisen vanhemman umpilähteen eheydestä ja turvallisuudesta käytöstä olisi voitava umpilähteen ikä ja käyttöolosuhteet huomioiden edelleen varmistua. Käyttöolosuhteissa olisi huomioitava umpilähteen nykyiset, tulevat ja menneet käyttöolosuhteet. Vaikka umpilähde olisi hakemuksen aikaan ja sen jälkeen käytössä vähemmän kuluttavissa olosuhteissa, olisi käytön sallimista arvioitaessa huomioitava se, millaisissa olosuhteissa umpilähdettä on aiemmin käytetty.

Lisäehtoina yli 40 vuotta vanhan umpilähteen käytön sallimiselle turvallisuusluvassa olisi se, että umpilähteen käytöstä poisto tai korvaavan umpilähteen hankkiminen ei ole kohtuudella toteutettavissa. Koska huomattavan vanhojen umpilähteiden käyttämiseen liittyy riskejä, on niiden käytöstä poistoa ja korvaamista uudemmalla umpilähteellä tai muilla tavoin pidettävä ensisijaisena ja suositeltavana toimintatapana. Tämän vuoksi tällaisen vanhan umpilähteen käytölle annettaisiin lupa ainoastaan niissä tilanteissa, kun käytöstä poisto olisi huomattavan vaikeaa ja kallista, tai jossa toiminnanharjoittaja joutuisi käytännössä lopettamaan toiminnon, jonka um-

pilähteen käyttö on mahdollistanut, koska korvaavaa umpilähdettä ei ole kohtuudella hankittavissa. Käytännössä, mikäli umpilähteiden käytöstä poistaminen olisi kansallisesti ratkaistu, ja vastaavia umpilähteitä on markkinoilla, lupaa vanhemman umpilähteen käytölle ei voitaisi antaa.

8 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulisi voimaan mahdollisimman pian syksyllä 2023, kuitenkin viimeistään 15.12.2023. Ehdotetaan, että lakiin tulisi siirtymäsäännös. Siirtymäsäännöksen mukaan, jos toiminnanharjoittaja on hakenut kuukauden kuluessa tämän lain voimaantulosta turvallisuuslupaa umpilähteelle, jonka vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut vähintään 40 vuotta, umpilähteen käyttöä saisi 75 §:n 4 momentin estämättä jatkaa niin kauan kuin Säteilyturvakeskus on myöntänyt turvallisuuslupan umpilähteen käytön jatkamiselle.

Laki ehdotetaan tulevan voimaan kiireellisesti, koska voimassa olevan säteilylain siirtymäaika päättyy jo 15.12.2023. Jos lakia ei muuteta, kaikki umpilähteet, joiden vaatimustenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut yli 40 vuotta, tulee poistaa käytöstä määräaikaan mennessä. Käytöstä poistamiseen tulee varata aikaa, joten toiminnanharjoittajien tulee ryhtyä toimenpiteisiin käytöstä poistamisen toteuttamiseksi jo ennen siirtymäajan päättymistä. Jotkut toiminnanharjoittajat saattavat joutua lopettamaan toimintansa, jos korvaavia umpilähteitä ei ole saatavilla. Näin ollen on tärkeää, että laki tulisi voimaan mahdollisimman pian.

9 Toimeenpano ja seuranta

Säteilylaissa säädetyn umpilähteiden käytöstä poistoon liittyvän lupamenettelyn toimeenpano kuuluu STUKille. STUK käsittelee lupahakemukset ja valvoo, että toiminnanharjoittajat noudattavat laissa säädettyjä määräaikoja. Samalla STUK arvioi sitä, miten jatkoajan myöntämisen edellytykset toteutuvat umpilähteen käytöstä poistamisen ja korvaavien umpilähteiden hankkimisen osalta.

10 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Esitys sisältää ehdotuksen umpilähteen käytön jatkamisen luvanvaraisuudesta sen jälkeen, kun 40 vuotta on kulunut umpilähteen vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta. Sääntelyllä on yhteys perustuslain 15 §:n 1 momentissa säädettyyn omaisuuden suojaan ja 18 §:n 1 momentissa säädettyyn elinkeinonvapauteen. Lisäksi sääntely liittyy perustuslain 19 §:n 3 momentissa säädettyyn julkisen vallan velvollisuuteen edistää väestön terveyttä sekä 20 §:n säädettyyn julkisen vallan velvollisuuteen pyrkiä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön. Esityksellä ei kuitenkaan säädettäisi uusia perusoikeusrajoituksia.

Voimassa olevan säteilylain 75 §:n 4 momentin mukaan umpilähde on poistettava käytöstä, kun 40 vuotta on kulunut sen vaatimustenmukaisuuden osoittamisesta. Laissa ei nykyisellään ole säädetty mahdollisuudesta poiketa tästä ikärajusta. Nyt ehdotetussa lakimuutoksessa umpilähteen käyttö sallittaisiin 40 vuoden jälkeenkin, jos sen käyttö olisi erikseen sallittu turvallisuusluvassa.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on todennut elinkeinonvapauden olevan pääsääntö. Elinkeino- luvanvaraisuudesta voidaan kuitenkin poikkeuksellisesti säätää. Sääntelyn tulee täyttää perusoikeutta rajoittavalta lailta vaadittavat yleiset edellytykset. (esim. PeVL 15/2016 vp s. 2). Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti katsonut, että perusoikeusrajoitusten on täytettävä oikeasuhtaisuuden vaatimus. Tämä merkitsee, että rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyt-

tävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuuden suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään (esim. PevL 15/2016 vp s. 3)

Voimassa olevan säteilylain 75 §:n 4 momentin voidaan katsoa rajoittavan perustuslain 15 §:ssä turvattua omaisuuden suojaa ja 18 §:ssä turvattua elinkeinovapautta. Laki on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella, joten perusoikeuksien rajoittamiselle voidaan katsoa olleen hyväksyttävät ja oikeasuhteiset perusteet. Nyt ehdotettavalla lakimuutoksella ei rajoitettaisi perusoikeuksia enempää kuin jo voimassa olevassa lainsäädännössä, vaan sillä mahdollistettaisiin toiminnanharjoittajan toiminnan jatkaminen siinä määrin kuin ihmisten terveydensuojelun ja toisaalta ympäristönsuojelun näkökulmasta on mahdollista. Perustuslakivaliokunnan ratkaisukäytännön mukaisesti erityisesti ihmisten terveyden suojelu on peruste, joka oikeuttaa pitkällekkin menevien perusoikeusrajoitusten säätämisen.

Toisaalta väestön terveydelle saattaa ainakin teoriassa aiheutua paikallisia riskejä siitä, että esityksen mukaan vanhojen umpilähteiden käyttöä saisi tietyin edellytyksin jatkaa. Käytön jatkamisen sallimiselle olisi esityksen mukaan kuitenkin tiukat kriteerit, ja pääsääntönä olisi jatkosakin se, että yli 40 vuotta vanhat umpilähteet on poistettava käytöstä. Näin ollen esityksen ei katsota olevan ristiriidassa sen kanssa, että perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on edistettävä väestön terveyttä, eikä sen kanssa, että perustuslain 20 §:n 2 momentin mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

Laki säteilylain 75 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan säteilylain (859/2018) 75 §:n 4 momentti seuraavasti:

75 § Umpilähteet

Umpilähde on poistettava käytöstä 83 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla viimeistään, kun 40 vuotta on kulunut sen vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta. Umpilähdettä ei kuitenkaan tarvitse poistaa käytöstä, jos sen käytön jatkaminen on erikseen sallittu turvallisuusluvassa. Käytön jatkaminen voidaan sallia enintään viideksi vuodeksi kerrallaan. Sallimisen edellytyksenä on, että:

- 1) umpilähteen eheydestä ja turvallisesta käytöstä voidaan varmistua; arvioinnissa on otettava huomioon erityisesti umpilähteen ikä ja käyttöolosuhteet; ja
- 2) umpilähteen poistaminen käytöstä tai korvaavan umpilähteen hankkiminen ei ole kohtuudella toteutettavissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20XX.

Jos toiminnanharjoittaja on hakenut kuukauden kuluessa tämän lain voimaantulosta turvallisuuslupaa umpilähteelle, jonka vaatimuksenmukaisuuden osoittamisesta on kulunut vähintään 40 vuotta, umpilähteen käyttöä saa 75 §:n 4 momentin estämättä jatkaa niin kauan kuin Säteilyturvakeskus on myöntänyt turvallisuusluvan umpilähteen käytön jatkamiselle.

Helsingissä x.x.20xx

Pääministeri

Etunimi Sukunimi

..ministeri Etunimi Sukunimi

